

סימן ד' - פירוק סוכה בחול המועד כהכנה להוריקן חואקין

שאלה: בעוד כמה ימים, ההוריקן חואקין צפוי לפגוע בחוף המזרחי של ארה"ב. יש סיכוי סביר שהוא יפגע בניו יורק ביום שני, שהוא שמיני עצרת, ואני מודאג שהסוכה שלי תתמוטט ותיהרס. אני גם חושש שהסכך יעוף ויפגע במישהו או שהוא יצטרף להריסות מזיקות נוספות על הכביש או המדרכה.

יש לי כמה שאלות:

- א. האם אוכל לפרק את הסוכה בהושענא רבה?
- ב. האם אוכל לפרק אותה כבר ביום שישי אם אנחנו מוזמנים לסעודות שבת ונוכל לאכול שם בסוכה?
- ג. בדרך כלל אני אוכל בסוכה בשמיני עצרת. אם אפרק את הסוכה, וההוריקן לא יגיע ומוזג האוויר יאפשר אכילה בסוכה, האם נוכל לאכול בתוך הבית במקרה שלא יהיו סוכות אחרות בהן יתאפשר לנו לאכול?
- ד. בנוסף, האם ישנם כללים מנחים מיוחדים ביחס לסכך ולדפנות לאחר שפירקנו אותם?

תשובה: בראש ובראשונה יש להבהיר שאם מדובר על הוריקן מדרגה 5 או 4, ואולי אפילו מדרגה 3, קיים חשש רציני שאם לא תפרקו את הסוכה אנשים עלולים להיפגע וישנה אפשרות של חשש פיקוח נפש. פגיעה ישירה של הוריקן מסוג זה תקרע את הסוכה לרסיסים והיא עלולה להטיח את חתיכות העץ באנשים ובחלונות בתים, תוך כדי ניפוץ זכוכיות וגרימת פגיעות בגוף ואף חמור מכך. כאשר הוריקן כזה צפוי אין כל ספק שיש חובה לפרק את הסוכה לפני יו"ט. אם אדם לא פירק את הסוכה, ברגע שמתעוררת סכנה אמיתית, או אם יש חשש שהוא לא יספיק לפרק את הסוכה כשהאיום יהיה יותר ברור ומיידי, עליו לפרק את הסוכה באופן מיידי אפילו בשבת או ביום טוב. עבור אלו המסתפקים אם לעשות כן יש לציין שאנו דנים פה לכל היותר באיסור מדרבנן היות ומדובר ב"סתירה שלא על מנת לבנות במקומו" (ראו שבת לא ע"ב, רמב"ם הלכות שבת פרק י ה' טו, ערוך השולחן או"ח סי' שיג, ס"ק ו' ו' סי' שיד, ס"ק ה). כשמדובר בסכנה לציבור, ואפילו בסכנה פחותה משמעותית מזו, כגון חפץ חד או גחלת המונחים באמצע הרחוב, ההלכה היא שניתן לעבור על איסורי דרבנן (כמו מוקצה, טלטול בכרמלית ואפילו מלאכה שאין צריך לגופה) ואפילו יש חובה לעשות כן (שבת מב ע"א ושו"ע או"ח סי' שח, סעי' יח ו' סי')

שלד, סעי' כז). ולכן, יש לעשות כל מה שניתן כדי לוודא שהסוכה תפורק בטרם השבת או היום טוב.

בתשובה זו נניח שאין חשש מפגיעה ישירה של הוריקן כזה, אולם, בכל זאת יש חשש של נזק לסוכה או פגיעה באנשים. האם מותר לפרק את הסוכה מראש במקרה כזה?

הנה, שאלת סתירת סוכה בחול המועד כבר נידונה על ידי מספר פוסקים. ככל הנראה שהראשון להעלות אותה היה הרב טירני בעיקרי הד"ט (הרב דניאל טירני, או"ח סימן ב, אות סח), המציג צדדים לכאן ולכאן, הן לאסור פירוק סוכה בחוה"מ והן להתיר אותה. וישנם גם פוסקים המרחיקים עד כדי איסור הסרת סכך מסוכה אחת לצורך סוכה אחרת (שואל ומשיב, מהדורה ד', ס' ג, אות כח אוסר, בעוד הציץ אליעזר, חלק יג, ס' סח, מתיר).

תשובה מצוינת וכתובה בבהירות נמצאת בספר להורות נתן (ח"ז, ס' מז-מט), לר' נתן געשטעטנר (1932-2010, בני ברק), המסיק שמותר לעשות כן, אפילו במקרה שאין כל כך צורך. טיעונו משכנעים ביותר ולענ"ד עלינו לסמוך על שיטתו (הציץ אליעזר מעלה טיעונים רבים זהים, ולכאורה הוא נוטה להתיר סתירת סוכה, ולא רק הסרת הסכך לצורך סוכה אחרת, ברם הוא לא פוסק פסיקה סופית באשר לכך). הניתוח שלי ומסקנותיי הן כדלהלן:

ביטול ייעודו של חפץ מצווה (הוקצה למצוותו)

1. יש הטוענים כי דין "הוקצה למצוותו" אוסר לסתור את הסוכה. דין זה מבוסס על שתי סוגיות. הסוגיא הראשונה נמצאת בגמרא סוכה (ט ע"א) וקובעת שהסכך (וייתכן שגם הדפנות) נחשב כדבר קדוש במהלך חג הסוכות: "מנין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה? [...] כשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה." הסוגיא השניה מופיעה בכמה מסכתות (סוכה י ע"א, שבת כב ע"א ו-מה ע"א, ביצה ל ע"ב) ועל פיה נויי הסוכה אסורים בהנאה: "סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין המצוירין [...] אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג." (ראו תוספות סוכה, ט ע"א ד"ה 'מנין', ביצה ל ע"ב ד"ה 'אבל', ושבת כב ע"א ד"ה 'סוכה' וראשונים נוספים באשר להבדלים שבין שני המושגים: קדושה והוקצה למצוותו).

החל בגמרא ובהמשך אצל הראשונים והפוסקים, ברור הדבר שכל האיסור הוא אך ורק לקחת את הסכך וכדומה משימוש המצווה שלו לצורך שימוש אחר או ליהנות ממנו. דין זה נלמד מהשוואה לקרבן חגיגה האסור בהנאה (סוכה ט ע"א, ורש"י, שם

לז ע"ב, ד"ה אסור להריח). על פי זה הרמב"ם (הלכות שופר וסוכה ולולב פ"ו הט"ו) פוסק כי: "בין עצי דפנות בין עצי סכך אין נאותין מהן לדבר אחר כל שמונת הימים" וכך פוסק גם השולחן ערוך (או"ח ס' תרלח, סע' א): "עצי סוכה אסורין כל שמונת ימי החג, בין עצי דפנות בין עצי סכך, ואין נאותין מהן לדבר אחר כל שמונת הימים". לכן, מדין זה אין איסור לפרק את הסוכה.

המקור השני השייך לדיון זה היא המשנה בסוכה (ד, ח): "סוכה שבעה, כיצד? גמר מלאכול [ביום השביעי] – לא יתיר את סוכתו, אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון של חג". לפי המשנה הזאת יש איסור לפרק את הסוכה בהושענא רבה. רש"י (סוכה מח ע"א ד"ה לא יתיר) מסביר שהסיבה לכך היא "דהא כל היום חובתה לישן ולשנו, ואי אקלע ליה סעודתא - אכיל לה בגווה." [שהרי החובה לישון וללמוד תורה בסוכה חלה כל היום, ואם תזדמן לו סעודה יצטרך לאכול אותה בסוכה]. אליבא דרש"י ברור שאין בעיה יסודית בפירוק הסוכה, ואם לאדם הסותר ישנה סוכה אחרת בה יוכל לאכול לא תהיה בעיה לסתור אותה. ניתן להבין על פי רש"י שהדין של המשנה ש"לא יתיר את סוכתו" היא יותר חשש מאשר איסור ממש. כך למעשה כותב הרב פרלא בפירושו לספר המצוות לרס"ג (עשה ו', ד"ה ואמנם נראה דמקור דין): "ולכאורה לפי זה מתניתין רק עצה טובה קמ"ל, שלא יסתור סוכתו משום שמא יצטרך עוד לאכול או לישן או לשנות, דכל זה אסור חוץ לסוכה. אבל אם ברור אצלו שלא יצטרך לשום אחת מאלה עוד היום, ודאי רשאי לסתור סוכתו."

פירושו של רש"י הובא בטור (או"ח ס' תרסו), וכן על ידי הבית יוסף, הלבוש, ערוך השלוחן והמשנה ברורה, כהסבר לדין (או לעצה) שאין לסתור את הסוכה בהושענא רבה. לפי פירוש זה, אין כל בעייה עקרונית לפרק סוכה בחול המועד, ואם יש לאדם סוכה אחרת שבה יוכל לאכול, מותר לו לגמרי לפרק את סוכתו. אולם, יש לציין שהר"ן על הרי"ף (כג ע"א בדפיו, ד"ה סוכה שבעה) מסביר שאיסור זה הוא מהותי יותר – משום שסתירת הסוכה תגדיר את הסוכה כעשויה לפחות משבעה ימים. בנוסף לכך, רבנו יהונתן על הרי"ף (שם) סובר שאפשר שהאיסור לסתור סוכה קודם גמר החג הוא משום ביזוי מצווה. לפי נימוקים אלו, אסור יהיה לפרק את הסוכה לפני שיהיה הכרח מוחלט לעשות כן. אף על פי כן, עמדות אלו לא הופיעו אצל האחרונים ובוודאי שלא בספרות השו"ת. חיפוש מהיר בפרויקט השו"ת של בר איילן מעלה שעמדת הר"ן מצוטטת רק על ידי החשו"ק חמד על סוכה

(מח ע"א), הרב פרלא בחיבורו על ספר המצוות לרס"ג (שם הוא מרחיב את האיסור עד כדי קביעה שבפירוק הסוכה מוקדם אליבא דר"ן תהיה עבירה על בל תגרע!), והציץ אליעזר שדוחה אותה.

יתר על כן, ניתן לטעון שאפילו לשיטת הר"ן, אם הוריקן צפוי להחריב את הסוכה היא כבר לא נחשבת למבנה העשוי לעמוד כל שבעת הימים (לא ברור מהי דרגת הסבירות לפגיעת ההוריקן הדרושה כדי להגדיר כך את הסוכה). בדומה לכך, החשוקי חמד (שם) טוען שאליבא דהר"ן יתכן שמותר יהיה לפרק סוכה כאשר יורד גשם, משום שבמקרה זה היא כבר אינה סוכה. ולשיטת רבנו יהונתן נראה ברור שאם מפרקים את הסוכה כדי להציל אותה מלהיהרס (בין יתר הסיבות), יהיה בכך משום כבוד מצווה ולא משום ביזוי מצווה.

בכל אופן, להלכה אנו נוקטים כשיטת רש"י לפיה ברור שאין בעיה עקרונית בסתירת סוכה בחולו של מועד.

יש דין נוסף ששייך לכאן, והוא הפסק של השולחן ערוך (או"ח סי' טו) שאסור להתיר ציצית מטלית, אלא אם כן לוקחים אותה מזו כדי ליתנה באחרת, מפני שכך נותרת טלית חסרה מציצית. מקור הבעיה הוא שהטלית חסרה את הציצית שהיא מחוייבת בה, אך אין שום בעיה בביטול החפץ של המצוה לגמרי, ומותר להשליך או לחתוך את הטלית עצמה. וכך כותב המשנה ברורה בהסבר לאיסור הסרת ציצית מהבגד (או"ח סי' טו, ס"ק ג, על סמך המגן אברהם, ס"ק ב) "כי יש איסור שמבזה טלית של מצוה בחנם אם לא שנתבלה הטלית אז מותר להתיר ציציותיו בכל גווי או שרוצה למכרו לנכרי או לעשות מהטלית בגד שלא יהיה ד' כנפות מותר ליטלן". הרי שמותר לבטל את הטלית מחיובו בציצית. ולכן בנידון שלנו, אין בעיה בפירוק הסוכה על אף שזה מבטל את חפץ המצוה מתשמישו. ומה עוד, שאם הבעיה בהסרת הציצית היא ביזוי מצווה (ראו שבת כב ע"א - שם נדמה כי ייתכן וזהו הבסיס גם להוקצה למצוותו - וכן את המשנה ברורה דלעיל), הרי שכאן אתה מבקש לסתור את הסוכה גם כדי להגן עליה, ולכן, כפי שנטען לעיל, יהיה בכך כבוד מצווה ולא ביזוי מצווה.

לסיכום: ניתן לסתור סוכה בחול המועד ללא חשש משום הוקצה למצוותו. ניתן לעשות כך, בעיקרון, אפילו לצורך כל שהוא או ללא נימוק כלל בהנחה שקיימת סוכה זמינה בה אפשר יהיה לאכול בארוחות שנותרו עד לתום החג. לכן, מותר לפרק את הסוכה לפני שבת, אפילו כשהתחזית לגבי ההוריקן עדיין אינה

ברורה, בתנאי שאמנם ישנה סוכה נוספת בה תוכלו לסעוד בשבת.

ברצוני להוסיף שאפילו אלו המבקשים – בנסיבות רגילות – להתחשב בפסקים המחמירים של השואל ומשיב ואחרים, האוסרים על אדם לפרק את סוכתו מדין הוקצה למצוותו וכדומה, בנידון דידן אין סיבה להחמיר. בנוסף לחשש של ההפסד הכספי אנו עוסקים פה בדבר המהווה סכנה לציבור. בהתחשב בחשש זה, לא רק שהמחמירים בדרך כלל יוכלו להקל, אלא שהם יהיו מחויבים לעשות כך. אסור לנו להחמיר בדין הוקצה למצוותו על חשבון בטחונם של אחרים.

2. יש ספק אם מותר להסיר את נויי הסוכה כדי להגן עליהם מפני הגשם, ולהשאיר את הסוכה עומדת, על אף שאין לו כוונה להשתמש בהם לצורך אחר. היות והסוכה עדיין עומדת, המקרה דומה יותר לדין הסרת הציצית מבגד הראוי לציצית. הרמ"א (או"ח סי' תרלח, סעי' ב) דן במקרה זה, ובעוד שהוא נוטה להקל, הוא כותב שמכל מקום טוב להחמיר אלמלא נעשה תנאי מפורש בערב יום טוב. המשנה ברורה (ס"ק כ"ב) מחמיר עוד יותר וכותב שלפי אחרונים רבים אסור בהחלט להסיר את נויי הסוכה, אם לא שהתנו על כך, ואפילו כדי להגן עליהם מנזק. לכן לשיטתו אסור להסיר את הנויים אלא אם כן מפרקים את הסוכה כולה. להלכה, במקרים של הפסד משמעותי אפשר לסמוך על הרמ"א או על ההנחה שתמיד ישנו תנאי בלתי מפורש שנויי הסוכה יוסרו במקרה הצורך כדי לשמור עליהם (ראו משנה ברורה לעיל).

3. מזמן שפירקת את הסכך ואת הדפנות אסור לך להשתמש בהם לצרכים אחרים, אחרת תתעורר בעיית הוקצה למצוותו. קביעה זו מבוססת על הרמ"א (או"ח סי' תרלח, סעי' א), הנסמך על התוספות (ביצה ל: ד"ה אבל), הפוסק שאפילו אם הסוכה נפלה לארץ אסור להשתמש בסכך למטרות אחרות עד לסוף החג.

4. אם מזג האוויר ישתנה ויהיה אפשר לאכול בסוכה בשמיני עצרת, עליך לנסות למצוא מישהו שסוכתו עדיין עומדת ולבקש ממנו לאכול בה. אם קשה לך לבקש זאת מאנשים שאינך מכיר, אז יש מקום לסמוך על המנהג שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, למרות שזהו לא המנהג שלך. זהו לא שינוי מנהג מן הסוג הדורש התרת נדרים, אלא עניין של פסיקת הלכה. בדרך כלל, אתה נוהג לפי הפוסקים הדורשים מבחינה הלכתית אכילה בסוכה בשמיני עצרת ובשעת הדחק אתה יכול לסמוך על הפוסקים האחרים שאינם דורשים זאת.

סתירת מבנה בחול המועד (וביום טוב)

בנוסף לנושאים שנידונו לעיל, היו שהעלו את חשש הסתירה האסורה בחוה"מ משום שהיא מלאכה. בטרם נבוא לדיון, נציין שברור מכל מה שהבאנו לעיל שזה אינו חשש של ממש. באף אחת מן התשובות הדנות בפירוק סוכה בחול המועד שהבאנו למעלה לא עלתה סתירת הסוכה כבעיה של איסור מלאכה בחול המועד. המתירים לפרק את הסוכה לא נדרשו להצדיק את עצמם ולהוכיח מדוע סתירה בחוה"מ מותרת, והאוסרים לא הזכירו את הסתירה כאחד מן החששות.

ברורה הסיבה מדוע אין בסתירה שום בעיה. כשאנו עוסקים בהסרת הסכך מדובר רק בסתירת אוהל, ולא בסתירת בניין, וסתירת אוהל לא נאסרה בחולו של מועד. סוגיות הוקצה למצוותו והדיון של הראשונים לגביהן מבהירים שהסרת הסכך מן הסוכה אסור משום סתירת אוהל ביום טוב, ולא בחול המועד. נאמר כך בפירוש על-ידי ערוך השולחן (או"ח תרלח, סעי' ח-ט), והמשנ"ב בביאור הלכה (תרלח, ד"ה דהזמנה), וזוהי הנחת היסוד של כל הפוסקים.

הדבר יהיה נכון גם ביחס לפירוק הדפנות ברוב הסוכות בזמן הזה, שאינן מחוברות לקרקע. במקרים כאלו אין סתירת בניין, ולפיכך הפירוק מותר לחלוטין בחול המועד. אפילו במקרה של סוכה המחוברת לקרקע, אם קיים חשש של הפסד כספי או של אפשרות נזק לאחרים, מותר לפרק אותה. ראו שו"ע או"ח סי' תק"מ, סעי' א, שם הותרו סתירה ובניין במקרים דומים, במיוחד כשהן לא נעשות במעשה אומן. [נדמה שהמגן אברהם בס"ק ג טוען שסתירה אינה מותרת אלמלא ישנה סכנה אמיתית, אך קריאה מדוקדקת מראה שמה שאסור כשאין סכנה אמיתית הוא דווקא סתירת קיר ובנייתו בחזרה. דבר זה נאמר בבירור במשנה ברורה, ס"ק ה.].

כפי שאמרנו לעיל, אם, מאיזו סיבה, הסוכה לא פורקה בחול המועד וישנה סכנה אמיתית בהשארת עומדת ביום טוב, מותר יהיה לפרק אותה גם במקרה זה, אך מוטב שהמלאכה תיעשה על ידי אינו יהודי. אפילו כשהפירוק נעשה בידי יהודי יש בכך רק איסור דרבנן, היות וזוהי לא סתירה על מנת לבנות במקומו.

אנו מתפללים שה' ישמור עלינו, ועל כל מי שעלול להזדמן בדרכו של ההוריקן, ושנהיה בטוחים ומוגנים מכל פגע. ופרוש עלינו סוכת שלומך והגן בעדנו ותקננו בעצה טובה מלפניך. ושמור צאתנו ובואנו מעתה ועד עולם.